ԵՐԿԱԹԱԳՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԷՍ ՏԱՍՆՕՐԵԱՅ

Բ· ՏԱՐԻ Ա· ԵՐՋԱՆ

Երկրագունդն տասն օրը անգամ մը պիտի հրատարակվի ։
Տարեկան գինն է 3 արծաթ մէջիտ կանխիկ ։

Վեցամեայն 2 և Եռամեայն 1 արծաթ մէջիտ ։
3 Ամիսը մէկ չորեքն կը համարուի ։
Առաջագրութիւնք Մայիս 1 ին կը սկսին ։

ԹԻՒ 1 1871 ՄԱՅԻՍ 10

Ա. Զ Դ

Երկրագունդը որ տարուդ սկիզբէն դադարած էր, Մայիսին դարձեալ կը սկսի հրատարակուիլ նոյն մեծութեամբ թոյլ տասն օրը անգամ մը, այսինքն առնոյն 10 ին, 20 ին, և վերջին ։ Փոխարէնը նոյնն է ։ Տարեկան գինն է երեք արծաթ մէջիտ, վեցամեայն՝ երիս, եռամեայն՝ մէկ ։ Բաժանորդ կարելի է գրուիլ Վարժարանս և Պօլիս Հրամանատարութեան թիւ 38 ։

ԳԵՐ· Ն· ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԵԱՆ ՆԱԽԵԳԱՀ ԽՆԱՄԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՍ

(1871 Ապրիլ 2 ուրբաթ օրուան Վարժարանիս Ընդհանուր Ծրագրութենէն քաղուած)

«Գասերուս աւարտմանէն վերջը վարժարանիս Խնամակալութեան ժողովոյն նախագահ Գերապ· Տէրտէր Սրբազան տաւջնորդութեան պաշտօնով ի Նիկոմիդիա ուղևորելուն պատճառաւ իր օրհնութիւններն ու հրաժեշտը տուաւ աշակերտաց, կարճ խոյս ատենախօսութեամբ մը ի ներկայութեան Խնամակալ Էֆենտիներուն և Ռուսիոյ Հպատակ երիտասարդ Տօքթօր Պապայեանի որ դասը-

սիա այցելութեան եկած էր : Գներալ . Ներսէս Արքազանին բացակայութեա՛ն Նախաթաղի փոխանորդութեան պաշտօնը ալիտի վարէ Մօմճեան Մկրտիչ էֆէնտին , որ նեկայ էր իբր անդամ Խնամակալութեան վարժարանին : Արքազանը խօսքը ընդհատեցին սկսս աշակերտք մի առ մի ձեռքը համբուրելին : Յետոյ Եուսուֆեան Տիգրան էֆէնտին աշակերտաց կազմեց Թարգման ներկայանալով քաղաստրեց Ս. Հօր կարճ և գաղարիկ առենաբանութեան մը աշակերտաց պատերան անկեզծ շնորհակալիքն ու երախտիքը և սրտիական զգայութիները , որք նոցա դիմացը վրայ նկատուած կը նըշմարուէին : »

ՏԱՂԱՏԻՆ

Վերադարձին Յանձնախումբեան

Երբ Երեսփոխ . Ժողովը իւր Բ . նիստին մէջ ըստ Սահմանադրութեան 71 հոդիով ատեան բանալու օրինքին (Տես Սահ . Ցոդ . 9) հակառակ պատշամ ըրաւ , փոխհատիա , անվստահելի , լուծելի , և այլն չեզաւ :

Երբ Ժողովը կամ ըզկիսատութեանց խնդրոյն մէջ իւր նախորդին որոշումը փոխեց ընտրութիւնը դատաւորին տալով՝ փոխհատիա եայլն , եայլն չեզաւ :

Երբ ԺԴ . նիստին Սահմանադրութեան վերաքննութիւնը Ընդհ . ատենադպրութիւններէն սկսել որոշուեցաւ հանուածով Չ . նիստի որոշման , որ 10ին . Մատակարարութեան պիտի ատած էր վերաքննութիւնը , այսչափ վայնասաններ չը լսուեցան :

Իսկ երբ վերաքննութիւնը Սահմանադրութեան վրայ ընել որոշուեցաւ , այն ատեն ամէն կողմէն սկսան չարտաղուշակ մարդարէութիներ տեղալ Ժողովոյ գլխուն : Բայց Թող հոգ չընեն մարդարէները . Թող յիշեն Աստեղ պատին էֆէնտիի խօսքերը որ ըսաւ ԺԴ . նիստին մէջ . « ընդհ . վիճաբանութեան ենթարկուած են ձնագրին սկզբունք , ոչին , ընթացքը . այս ընդհ . վիճաբանութենէն ետք՝ կամ ընդհանրապէս կընդունուի ծրագիրը , կամ չընդունուիր . այն ատեն նոր ծրագիր մը կազմըզուիլ Ժողովը : » Աստենապետ էֆէնտիի այս խօսքերէն յայտնի կերևի թէ Ժողովը պարտական չէ եղեր ծրագիրը անպատճառ ընդունելու : Եւ յիրաւի այդպիսի որոշում մը երբէք ըրած ալ չէ : Եթէ ծրագիրը — մեր ժելը մեծ ոճիր կամ սղէտութիւն սեալ մ՚էր , Աստենապետ էֆէնտին վերսիչեալ խօսքերը ընելու չէր : Աստենապետ էֆէնտին ԺԵ . նիստին մէջ ալ ըսաւ դարձեալ թէ « եթէ Ժողովը բոլորովին այս ծրագիրը կը մերժէ , այդ ուրիշ խնդիր . իր կամքը թող յայտնէ որոշակի : » Ժողովն ալ իր կամքը յայտնեց որոշակի Աստենապետ էֆէնտիի առաջարկութեանը համեմատ : Արդ՝ դարձեալ կըսենք , եթէ ծրագիրը մերժելու իրաւունք չունէր Ժողովը , կամ զայն մերժելը վնասակար էր , ինչո՞ւ Աստենապետ էֆէնտին այդ խօսքերը ըրաւ . իսկ եթէ Ժողովին առջի որոշումը , այսինքն վերաքննութիւնը ծրագրին վրայ ընելը , սխալ էր , ինչո՞ւ այն ատեն չըզգուշացուց ղԺողովը որ « անպատրաստ գործ չտայ և օրվան կարգի խնդրոյ վրայ առաջուց մտածած ըլլայ , ևայլն : » Աստենապետ էֆէնտին նոր տյագիր ապագային կառաջարկեր . Ժողովը վճռական նոր ծրագիր չընելուց՝ կորոշէ որ վերաքննութիւնը գործադրուած Սահմանադրութեան վրայ ընելոյ : Եթէ Ժողովը Յանձնախմբին ծրագիրը չընդունելով՝ ուրիշ նոր ծրագիր մ՚ալ չընել տար , փոփոխատիա , եայլն , եայլն չը՞պիտի ըլլար : Աստենապետ էֆէնտին ԺԹ . նիստին

մէջ (էջ 285) կըսէ, «եթէ այս խոնդիրը այս օր քուէով լուծվի, բացասկայ իրաւունք կունենան բողոքելու. ուրկից կը պատասխանվինք այս կէտը ընդդէմ կարգին անցնելով՝ հետևեալ նիստին մնալով (1)։» Այդպէս ալ եղաւ. ուստի թէ՛ ներկայը և թէ բացակայը երկու շաբաթ ժամանակ ունեցան խորհըրդոյն վրայ խորհելու, քանի մը ամիս ալ անկէ առաջ խորհեր կին Զ. նիստին՝ վերաքննութիւնը ծրագրին վրայ սկսուելուն առջինութիւնը որոշեցաւ վըրայ։ Եթէ խնդիրը նոյն նիստին (ՃԻԹ) քուէի դրուած ըլլար, ծրագրին պաշտպանները թերևս իրաւունք ունենային զանազան առարկութիւններ յորինելու, ինչպէս որ մենք իրաւունք ունինք ընելու թէ Զ. նիստին մէջ «վերաքննութիւնը ծրագրին վրայ քննելու» խնդիրը չուտափանուած քուէի դրուեցաւ՝ հակառակ Սահմանադրութեան 87 յօդուածին որ կըսէ. «խնդիր մը լուքննուելէն . . . . վերջը քուէի կը դրուի։» Ի. նիստին մէջ Աստենապետ էֆէնտին իր առջի լսածներուն բոլորովին հակառակ խօսքեր ըրաւ ըսելով՝ թէ «անառարակայ ժողովը իր որոշմանց մէջ կրնայ սխալիլ, բայց որոշման դէմ դոյժ ելլէն աւելի մեծ սխալ

(1) Արեւելեան Մամուլ իր Այրիլ ամսոյ թերթին մէջ, (էջ 165) կըսէ. «Խնդիրն . . . նոր խնդիր մը կը յուզէ և կը հարցնէ թէ արդեօք վերաքննութիւնը հինն թէ նոր Սահմանադրութեան վրայ ընելի է օրինաւորը,, Յետոյ կըսէ. "... Այլոց էֆէնտին . . . դիմադիր մասին դոյժը աւելցնելու համար ժամանակ չտեսնելու կը յայտնէ։ ,, Մեր յուզած խնդիրը նոյ չըլլալը Աստենագրութիւններէն կը հակացուի, եթէ կարդացնինք հակառակ վիճակ ունենանք. նոյնպէս և Աստենապետ էֆէնտիի խօսքերէն կը հասկացուի թէ, եթէ ժամանակ չտեսնէ ուղղ կար, դիմադիր մասը չէր. այլ Դիւանը ու ծրագրին պաշտպաններն էին։

Փափաքելի է որ այսպիսի լրական խնդիրներու վրայ դրողները ֆապէէ եղծելու չափ առաջ չերթան. ամէն բան իր վայելուչ տեղն ունի, և իբրև խնդիրներ քննադատած ժամին նոյ բառապատճառական պատասխաններ գրելը անպարելի է առողջ բանականութեան առջև։

չըլլար. որոշումը թէև սխալ, թէև մեղքի, պէտք է անպատճառ մնայ։» Եթէ Աստենապետ էֆէնտիի այս վերջին խօսքերը հաստատ խորհրդածութեան արդիւնք ընդունինք, այն ատեն կ'ըսպասինք հարցնել թէ ինչո՞ւ համար ուրեմն առաջին անգամ որոշման վերատեսութեան համաձայնութիւնը վերաքննութեան գործին յարմարութեան կաւելայ. ինչո՞ւ համար յետոյ ժողովին կառաջարկվի որ նոր ծրագիր մը պատրաստվի, եթէ յանձնախմբին ծրագիրը մեղքի ըլլայ. ինչո՞ւ վերջապէս Ժ. նիստին ալ «ծրագիրը թէ՛ Սահմանադրութիւնը վերաքննութեան» խնդիրը խնդրոյ կարգը անցնել կառաջարկվի։ Վերը ըսածներէն կրնանք հետևցնել թէ Աստենապետ էֆէնտիի կամ առջի լսածները սխալ են կամ վերջինները. երկուքէն որն ալ ըլլայ սը խոսը՝ հարկաւ մեզ որոշման արդիւնք է. ուրեմն իր օրինակին հետևելով՝ պէտք է ըսենք Աստենապետ էֆէնտիին թէ «անհատ ալ իր որոշմանց մէջ կրնայ սխալիլ, բայց որոշման դէմ գոյժ ելլէն աւելի մեծ սխալ չըլլար, որ չումը թէև սխալ, թէև թերի, պէտք է անպատճառ մնայ.» ուստի և իր առջի լսածները անթատնալի մնալու են դէմ անանց համար որ իր կարծիքներ չուն յարդ կընծայեն։

Եթէ ծրագիրը Սահմանադրութիւնէն աւելի կատարեալ կարծելնուն համար անոր վերժամելուն կը ցաւին ծրագրին պաշտպանները, և այդ պատճառաւ այսպիսի հակառակութեանց մէջ կը յանան, Թող հոգ չընեն. Սահմանադրութեան կատարելիցները ամենայն պատրաստականութեամբ կարելի եղած օգուտը կքաղեն անկէ վերաքննութեան մէջոցին և չնորհակալ իսկ կըլլան յանկերծ սրտէ անոր հեղինակներուն, եթէ իրօք անոր մէջ օգտակար բաներ գտնուին։ Ծրագիրը վերժամելուն պատճառը անոր թերութիւնները չեն. զարմանալի է որ այս կէտը անկարելի եղ հասկացնել սմանց։ Մեր նպատակն կը

Բ. Դրան վիրջին հրամանը, որ Ա.գդին չահերուն համաձայն է, անոր առ Բ. Դռւռը ըլլայած դարևոր հաւատարմութեան ճանաչում՝, և վերջապէս դադարեալ Սահմանադրութեան վերըստին գործադրութիւն, — յարգել և յարգել տալ, և յանչափս ուրախ ենք որ այդ նպատակին հասանք:

Եթէ ծրագրին պաշտպաններն ալ սահ մը այս կետէն նային խնդրոյն վըրայ, տարակոյս չունինք որ իրենք ալ մեզի չափ պիտի ուրախանան և իրենց յուզեալ կիրքերը պիտի հանդարտին:—

Թէ՛ ժողովին մէջ և թէ՛ դուրսը քանի անգամ մեզադրեցին զմեզ թէ իբր նոր խնդիր յարուցած ըլլանք: Օրէ օր աւելի կը համոզուինք թէ յիրաւի խնդիրը իրենց համար նոր է եղեր: Մեզի համար Սահմանադրութեան վերաքննութեան խնդիրը վերակազմեալ ժողովէն ալ հին է, ինչպէս որ անգամ մը ժողովին մէջ ալ յիշած ենք: Այս ըսածնուս Սրբազան Պատրիարք Հայրիկն ալ կրնայ վկայել:

Երեսփոխ. Ժողովոյ վերակազմութենէն առաջ, օր մը ժողովոյ նիստին իբրև հանդիսական ներկայ ըլլալով՝ լսեցինք Դիւանէն թէ «վերակազմեալ Երեսփոխ. Ժողովոյ առաջին գործը պիտի ըլլայ վերաքննեալ Սահմանադրութիւնը վաւերացնել:»

Աւեանը դռւռւելէն ետք՝ Հայրիկին տեսութեան երթալով՝ յայտնեցինք իրեն ի ներկայութեան քանի մը Երեսփոխան էֆէնտիներու թէ «Ա.գդին մէջէն խռովութեանց և անճիւռ Թեանց պատճառները բառնալու համար՝ վերակազմեալ Երեսփոխ. Ժողովոյ գործը Սահմանադրութեան օրինաւոր վերաքննութիւնն ըլլալու է և ոչ թէ վերաքննեալ ծրագրին վաւերացումը, և թէ Ա.գդին բարւոյն և խաղաղութեանը վտանգաւոր ընդդիմութիւնը այս խընդիրը իրենց ուշադրութեանը առարկայ ընելու են:» Ինչո՞ւ համար արդեօք այդ խօսքերը ըսինք այն օրը, և ուսկի՞ հետևցուցեր էինք այդ կարծիքը: Այն առիթները տակաւին մ՛չ մեր Ա.գդ. Սահմանադրութեան վրայ որոշ պատկեր ունէինք, և ոչ յանձնախմբին ծրագիրը տեսած էինք. բայց քանի մը ամիսուան մէջ՝ յարմէ հետէ Պոլիս կը գտնուէինք, շատ բաներ տեսած և լսած էինք արդէն: Տեսած էինք որ ժողովուրդը ի խոր խոցուած է պետական հարուածէն և թէ իւր ցաւերը ամբողջ մտիկ դարմանը՝ իր Սահմանադրութեան վերակենդանութիւնը, անոր գործադրութիւնն է: Տեսած էինք որ այն Պատրիարքը, որուն օրով տեղի ունեցած էր պետական հարուածը կամ Սահմանադրութեան դադարումը՝ ատելի և անտանելի եղած էր Ա.գդին, և ակնհատես եղած էինք այն սպեռտալի յուզմանց, որոց պատճառը Պատրիարքի չհրաժարիլն էր: Բայց խնդիրը օրինաւորութեան կեդրոն նկատելով՝ պէտք է ըսենք թէ Պատրիարքը իրաւունք ունէր չհրաժարելու կամ ատելի ըլլալ ըսենք՝ իրաւունք չունէր հրաժարելու: Երեսփոխանական ժողովին ընտրեալ պաշտօնեայ մը պէտք չէ որ ատանց նոյն ժողովին օրինաւոր որոշմանը իր պաշտօնէն դադարի: Օրինաւոր պահանջման պատրաստութեան կեդրոնը չտալու համար՝ ժողովուրդը այդ միջոցին շատ վնասեց իր ներկայացուցիչները, որպէս զի օրինաւոր ընդունակ վարէ իւր դատը, բայց անկարելի եղաւ գտնել, և Պատրիարքին հրաժարականը չտրա Եպիսկոպոսաց միջնորդութեամբը առացուեցաւ, որոց Ա.գդը Սահմանադրական այդպիսի պաշտօն մը չէր յանձնած: Պետական Սահմանադրական միջոց չըլլալէ զատ՝ Սահմանադրութիւնը հիմնայատակ ընելու պատճառով միջոցներէն մէկն է, վասն զի ամէն եւթն ալ համաձայն կայ ըսելով՝ կրնան ի դէպ ժամանակ մը Եպիսկոպոս կամ այլ ոմանք միանալով՝ Պատրիարքի հրաժարականը պահանջելու ելնել, եթէ երեսփոխ. ժողովը այդ միջոցին պահուըտուկ խաղաղ դրաւի, ինչպէս որ ըրաւ

իր նախորդը։ Ցեասած էինք վերջապէս որ վերոյիշեալ պատճառներով Երեմիա. Ժողովն ալ իր վստահութիւնը կորսընցուցած է, և հեռանալէս իր օրովը կազմուած յանձնախումբին ծրագիրը չի պիտի կարենայ Ազգին համակրութիւնը գտնել, սիրոյ և խաղաղութեան աղբիւր ըլլալ։ —

Կը յուսանք թէ գէթ այս անգամ կարողանանք հասկացնել թէ իրենդիրը մեզի համար նոր չէ եղեր։ Յաջորդ թերթին մէջ ալ Սահմանադրութեան վերաքննութեան պատմութիւնը կընենք և կապացուցանենք միանգամայն թէ Երեմիա. Ժողովոյ մէջ ալ յանկարծ չը յարուցինք այս խնդիրը, այլ առաջին նիստէն սկսած մինչև վերջինը միևնոյն խնդիրը պաշտպանած ենք. — խնդիր մը, որ Բ. Դրան վերջին հրամանովը բոլորովին լուծուած էր, և պաշտպանութեան բնաւ կարօտութիւն չէր ունեցեր, եթէ իր պարզութեամբը ներկայացած ըլլար Ժողովին։

Վերջացնենք։ Ազգ. Սահմանադրութեան վերահեղանութիւնը խըրիմեան Հայրիկի օրով կատարուեցաւ թէև ոմանք ըսին թէ Հայրիկ մեռաւոյ ղայն, – և անոր վերաքննութիւնը իր օրինաւոր ուղղութիւնը առացաւ ներկայ Երեսփոխ. Ժողովոյ օրով, որ (Ժողովը) իր դատութիւնը Բ. Դրան վերջին հրամանէն առացած ըլլալով պարտական էր անոր (հրամանին) և ազգին ներկայ և ապագայ շահուցը համաձայն վարուիլ, — և վարուեցաւ, թէև վարը ինչ ուշ, քան առաջին «լաւ է անադան՝ քան երբէք»։

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ

ՄԻՋՈՑԻՆ ՆԱԼԲԱՆՏԵԱՆ

Ուսաստանէն բարեյաջատակ հանդուցեալին երկու յօդուածը առացանք, որք ցարդ ուրիշ տեղ չեն հրատարակուած. ուստի ի յիշատակ նորա երկրագնտիս մէջ կը դնենք զանոնք, թէև տեղ տեղ իր կարծեացը բոլորովին հակառակ չենք։ Յօդուածները թէև 7 — 8 տարի առաջ գրուած են, բայց ներկայիս համար ալ բաւական հետաքրքրական և միանգամայն օգտակար կողմեր ունին։

ՆԿԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆ

Նոր հասած մեր ձեռքը 1862 ին Վենետիկ Մխիթարեանց ձեռքով տպուած Վարդան վարդապետի Յաճմանակագրութիւնը «Հայաբոյն Պատմութեան» մակագրով։

Հրատարակելով այդ միջնադարեան գործը՝ Մխիթարեանք դրել են յառաջաբանը և թէ ծանօթութիւնը, որ եռաւմեն ատտուածաբանական, ատղասբաչխական, հնագիտական, դրամագիտական և այլ տեսակ տեսակ տեղեկութիւններով։ Յաւելցուր սոյա վերայ և եւրոպական բացականչական նշանը որ ամէն տեղ տնկած է, ուր որ բնագրում խօսք է լինում Հայոց եկեղեցու ուղղափառութեան կամ Բագկեդոնեան Ժողովի չուղղափառութեան մասին։ Այս հրատարակ անանուն Մխիթարեանը թէ՛ յառաջաբանի և թէ՛ ծանօթութեանց մէջ իր բոլոր ուժը և ղօրութիւնը կենդրոնացուցած է Բագկեդոնեան ժողովի վերայ. վաղուց արդէն մոռացված արեղցական խօսքեր վերստին նորոգելով՝ փորձ է տալիս այդ ժողովը մեզ քարոզելու։

Թէ՛ յառաջաբանի և թէ՛ ծանօթութեանց մանրամասն պատասխանը մենք խոդհուենք որ տայ մեր Յարգոյ հայրենակից Թռուակ Կըկոիկեանը՝, որովհետև նա լաւ գիտէ թէ ինչ որ ժէք ունին այդ բաները և թէ ինչպէս պէտք էր պատասխան տալ, երբ Մխիթարեանը չէ ամաչում տալ թէ մեր Սուրբ Դրիգոր Լուսաւորիչը եւ Բագկեդոնական էր։ Այս որ «Ընծայի

ընդունելութիւնը» կարդայ և մի քանի ժամանակ զուարճանալով նորա սքանչելի և ծիծաղաշարժ տաղերից, կարծեց, թէ այդ էր լոկ այդ վարպետի դերի խորհուրդը, ապա ուրեմն այնպիսին չատ սխալեցաւ։ Այդ վարպետի, բայց յաջողակ աշխատութիւնը խթեց մի վարպ անդադար մարդերի դպրը և ստիպեց ընել։ Եւ արդարև այն օրից սկսած մինչև չատ մօտ ժամանակներս այդ տեսակ մարդկիկը վակել կին իւրեանց բերանը. բայց երբի թէ «անցուկը մոռացուկ» է եղել. ըստ որում վերստին բացուին Մխիթարեանք իւրեանց երախը։ Այդպէս, դիտէ Աստուած, որ ես ի սրտէ ասում եմ, չատ պիտի ցաւինք, եթէ խմանալու լինինք թէ մի նոր խարազան չրխկացնէ վտիտներից խեղճերի մէջքին, ստիպելով արքանակել հոգևարք նեղբուտութեանը վատիկանի, որ ինչպէս ամենին յայտնի է, հապճեպ հապ պահպանվում է Ցըբանիական սուինների։

Դժբաղդ Հայոց ազգ, որի որդիքը ամէն ուրիշ հզօր բռնակալներից չարչարվելով՝ չարչարվում են նաև օրհնական Պապի ձեռքում։ Ե՞րբ արդեօք պիտք է չքանայ Վենետիկից Աստրիայի անարգ դրօշը, և՞րբ արդեօք վերակենդանացաւ Իտալիայի Եռագունեան դրօշակը պիտի անկնի Ս. Ղազարու Վանքին դէմ յանկնման, որ տարկութեան վերայ հիմնած, տարկութեան ձեռքով և տարկութեան մէջ յարատեւող յաւիտենական քաղաքը Ս. Հը. բնչտակի բերդից հրատարակէ խղճի ազատութիւնը. և մեր խեղճ եղբայրակիցը ազատվին վերջապէս նոր յաղթութեան կատարածից։

Թող Մխիթարեանք չհուսատան, բայց մեր գիշեր ցերեկ աղօթքը այս է։

Բայց մինչև այդ բանների լինելը, մինչև, ասում ենք, Վենետիկի տահման-Ներում Իտալական Թեղանօթի որոտալը, մինչև յարգոյ Աբելմիկեանի պատասխան դրելը, մենք մի քանի խօսք ասենք։ Դոկտ Ռափկեդոնեան ժողովի բարեխօսութիւնը մաղթում ենք ամէն նորան ընդնողների հոգուս վերայ և այդ ընդունողներին տալիս ենք այդ ժողովը ոտքով ղլխով՝ յատկեան Հայոց ազգի դավից պահանջողութիւն չհայտնելու պայմանով։ Սորա հետ միասին յայտնելով Կրիստոնէութեան և Կրօնի խափութեան անտեղեակ Փոնտիկոսներին, թէ Հայոց ազգը բնաւ որ և իցէ ժողովի անունով մկրտված չէ. քանի Յիսուսի Կրիստոսի անունով մկրտուածներին երբէք վերկութեան թէտութիւն չէ որ և իցէ ժողով. ոչ միայն այդ ժողովը ընդունելու արժանի չէր, այլև դորանից առաւել լաւերը, ուստի բարովվայելեն Քաղկեդոնեանք իւրեանց վերկութեան միակ միջնորդը – Քաղկեդոնեան ժողովը։

Երկրորդ. Հայոց Եկեղեցին պահել է մինչև այսօր իւր ինքնուրոյնութիւնը և անկախութիւնը, անհրաժեշտ հարկաւոր է որ մանաւանդ այսուհետև ևս պահէ, հետևի մնալով Յունական, Հռովմէական և Բողբոքական եկեղեցիներից։ Մենք արեղանների օրը չենք ընկած որ այս ասելով աչքը յուխեան դռները վակենք ընդդէմ այդ եկեղեցիների զաւակներին. հեռի մեզանից այդպիսի ծուրելի և պատասական դաղափարք. մենք ո՞վ ենք, որ ուրիշի ծատան դատենք, թող դատողը դատէ, այլ այս ենք ասում թէ թող այդ եկեղեցիքը կենան իւրեանց համար, իսկ Հայոց ազգի եկեղեցին մեր համար։ Խորատուած ազգութեան տեղը բռնում է Կրօնը. ասոդ է լեզուն ևս կոյ, բայց շատ տեղ մոռացված, մինչդեռ Կրօնը ամէն տեղ անմոռաց։ Եւ որովհետև ազգութեան յայտարարը դարձել է եկեղեցին, ապա ուրնին նորա վերայ ձեռք բարձնողը ձեռք է բարձրացնում ապրի վերայ։ Այս ոչ մի դիպուածում ներելի չլինելով, ամէն կողմից ևս դատապարտելի է մանաւանդ երբ իւրեանց անձը լուսաւորեալ մարդերի շարքում կարծող Մխիթարեանք մի կռուածապիկ

ժողովի պատճառով դանակ են սրում որ աղգի վերջին չնչի պահպանն անօթը ևս խորտակեն։ Այս ասելով ոչ թէ երկիւղ ունինք թէ նորա պիտի կարողանային գլուխ բերել այդ բանը, այլ որպէս զի յանցանքի ծանրութիւնը հասկացնենք։ Եւ ծանր թող չլինի Մխիթարեանց լսել, եթէ ասենք աչխարհի առաջև, թէ այդ սարկաւթեան արդելքների սիրտը նաև մի կտրկի չափով չէ ցաւում աղգի վերայ, և ինչ որ գրուելանց ցոյց են տալիս, այդ բոլորը վ՚հնեւիկի գարնավոլից և սուրբ Մարկոսեան դիմակախաղից տարբեր դիմայլակութիւնք են։ Եթէ այսպէս չէ, ուրեմն Մխիթարեանք առիթ ունին տակաւին ուսանելու Եւրոպական տպրակաև դպրոցներում, թէ ինչ ասել է աղգ. կամ աղգութիւն և թէ ինչպէս կամ ինչ պայմաններով մեռանում է աղգը, կամ ինչպէս յարձեալ կանգնում է մեռածը։ Իսկ այն մարդը որ կարօտ է տակաւին տարբեր կան գպրոցների նատարանին, յայտնի է թէ նորա համար չէ համալսարանի ամբիոնը։

Այս երկու առարկութիւններից որը կամին թող առնուն Մխիթարեանք, բայց սոցանից մինը (եթէ ոչ երկուքը ևս) որ շատ ողբալի մի բան էր, հարկաւորապէս պիտի ընդունին, քանի որ 19 դարում քարոզում են այնպիսի ծղրած գաղափարք։

Աչխարհի լուսաւորութիւնը, ճշգրիտ գիտութիւնը ամէն օր աչխատում է տգիտութեան և խաւարի ձեռքով թշնամացած մարդիկը միմեանց հետ հաչտեցնելու. խելացի և չրջանկատ մարդիկ առանց եկեղեցու խորութեան վերջին ճիգն են թափում սէր, միաբանութիւն, ներքին և ընտանեկան վերքերի բժչկութիւն և փրկարար և կենարար հնարների գործադրութիւն քարոզել, որովհետև արդէն յուսալացած պատառուածների զայրութիւը դոնէ մոռթել պէտք էր, եթէ անհնար էր խաչատառ ապաքինել. իսկ անխորհուրդ մարդիկ միջնադարեան գաղափարքով ուղղութեանց ձեռքում խաղալիք դարձած՝ դեռ ևս կռչին և ուրախ են որ ոչ միայն եղած ճեղքերը պահպանեն, այլ և աւտակացնեն այդ պատառոծքների մարմնջը։ Մենք զգուշանում ենք այդպիսիներին։

Եւ զգուշանում ենք այն պատճառով, որ ամէն ողջամիտ Հայ կը համաձայնի մեզ հետ, թէ այդ ուղղութիւնը չէ կարող արդարանալ ո՛չ կրօնաբար, ո՛չ բարոյապէս և ոչ լուսաւորութեան կամ քաղաքակրթութեան անունով։ Թողնում ենք Հայոց եկեղեցու արդարացի վաստերուն և պատճառներուն մերժել այդ առելի ժողովը – խմորը տգէտ, խարհարդ ընտանութեան, որ այդ մեծ ջնջանքը առել է Հայոց ազգին՝ առիթ և գործիք լինելով խաւար Յոյների ձեռքում։

Կրօնաբար չէ արդարանում, որովհետև Քրիստոս ազազակում է «որ հաւատայ ինի՝ կեցցէ, սիրեցէք զմիմեանս, որպէս սիրեցի ես զձեզ. յայտ դիտացեն ամենեքեան եթէ դուք իմ աչակերտք էք։ Տո՛ւք հայ քաղցելոց, արբուցէ՛ք ծարաւիս, ղեցուցէ՛ք զմերկսն, ժողովեցէ՛ք զօտարս, տեսէ՛ք զհիւանդս, այլ սրտերէք բանտարկելոց. և զոր ինչ կամիք թէ արասցեն ձեզ մարդիք, նոյնպէս արարէք և դուք նոցա.» ահա այն կաման առանցքը, որուվերայ չրջան է կատարած Քրիստոնէական եկեղեցին։ Այս այս Աստուածային պատուիրանքների մէջ դրած է փրկութեան թէութիւնը։ Դու եթէ սոցա ընդդէմ խառնութիւններ հանելով անսիրութեան և քայարձակ թշնամութեան պատճառ ես լինում, այնուհետև կամենաս քառասուն ժողով ընդունէ, քո Քրիստոնէութիւնը լոկ խօսք է և գործով թշնամի ես Քրիստոսի Աստուածային վարդապետութեան։ Քրիստոնէութիւնը, կաման ուղղափառութիւնը, լոկ խօսք չէ, այլ գործ, և երանի՛ այն մարդուն, որի խղճմտանքը մաքուր է և հանգիստ։

Քրիստոսի վարդապետութեան մէջ կը-
ռնչ չկայ, հայհոյութիւն չկայ և Քրիս-
տոսի վարդապետութեան ուսակերանե-
րի մէջ խոխոր չկայ. «ի Յիսուս Քրիս-
տոս ոչ թլփատութիւն ինչ է, և ոչ
անթլփատութիւն»: Երուսաղէմի եկե-
ղեցին թլփատեալ էր, Հեթանոսաց
եկեղեցին անթլփատ. Երուսաղէմայ ե-
կեղեցին հրէական օրէնքի գործերն էր
պահում, մինչև անգամ Պաւղոսը իւր
քարոզութիւններից վերադառնալով՝
սոխակեցաւ հրէական օրէնքով տա-
ճարում սրբուիլ. իսկ Հեթանոսաց ե-
կեղեցին չէր պահում այդ գործերը և
ոչ իսկ Մովսիսական օրէնքը. բայց ա-
մենքն էլ Քրիստոնեայ էին, որով-
հետև չէին մկրտված Աւետարանիչ
Մատթէոսների անունով, այլ Յիսուսի
Քրիստոսի: Արդարև, այն տարբերու-
թիւնը հակասողութեանց կամ ծէ-
սերի մէջ որ կային առաջին դարու
Քրիստոնեաների մէջ, եթէ այսօր լի-
նէին, տարակոյս չկայ որ մինը միւսին
դարձեալ սիրտ հերետիկոս և հերձ-
ուածող կանչէր ինչպէս այսօր. բայց
առաջին դարում չկար այդ բանը:
Յայտնի է թէ Քրիստոնէական վար-
դապետութիւնը չփոխուեցաւ. ի՞նչպէս
է ուրեմն որ հակասողութիւնքն են
միտուել: Որովհետև էական ուսումը
մի կողմ դրած և խրեհանց ախտին
ծառայելով, Քրիստոսի սիրոյ ոխտը
չինում են առնութեամբ կռակ: «Վա՛յ,
որ գայթակղեցուցանէ զմի ոք ի փո-
քրկանցս յայսցանէ»:

Բարոյապէս չէ արդարանում,
որովհետև Հայոց եկեղեցու Քաղ-
կեդոնեան ժողովը մերժելը չէ չի-
նել Հայերին անբարոյական. որով-
հետև անհնար է ապացուցանել թէ
օտար եկեղեցիների զաւակները տելի
բարոյական են և Հայերը իրենց ե-
կեղեցու պատճառով անբարոյական.
դորա միանակ հարիւրաւոր ապացոյցք
կան, որ Հայոց ազգի մէջ յանցանքնե-
րի և եղեռնագործութեանց թիւը՝ հա-
մեմատելով ուրիշ ազգերի այդ տեսակ
գործողութեանց հետ՝ այնքան չնչին
են և աննշան, որ բաց ճակատով և
ամէն իրաւունքով կարող ենք պարծե-
նալ բարձրագոյն մարդկութեան առա-
ջև և այս այն ժամանակ խնդրում եմ
չմոռանալ, երբ ազգը անարէն և ան-
դլուխ բացարձակ սոխակութեան մէջ է
ապրում, որ ինչպէս ամէն իրաւարան
և բարոյագէտ կարող է վկայել, միշտ
մայր է եղել և լինում է յանցանքնե-
րի և ոճրագործութեանց:

Մեզ սիրելի է յիշել որ կէս դար սը-
բանիկ յառաջ հոյակապ Վարդ Բայրը-
նի բերանով խոստովանվել է Հայոց աղ-
գին բարոյականութեան բարձրութիւ-
նը: Հարկ է որ Մխիթարեանք ի-
մացած լինէին այս բանը, որովհետև
Բայրընը թողնելով իւր հայրենիքը մին-
չև Յունական վանաւոր ապաստարա-
նը, ապրեցաւ Վենետիկի մէջ:
Հաւանական է ենթադրել թէ մինչև
այսօր պահվում են Մխիթարեանց
գրատունը մէջ Բայրընի նաև «Ֆի
Լիսկաս» օրագրի անմոռանալի թեր-
թերը: Բայց սակայն մեր այս խօսքե-
րից չէ պետք հետևցնել թէ ուրիշ
ազգերի ոճրագործութեաց պատճառը
է նոցա եկեղեցին. քաւ լիցի. որով-
հետև կրօնը անմաս է այդ բաներից
և բարոյականութեան վերայ նորա
աղդեցութիւնը կարծուածին չափ չէ:

Մնացեալը յաջորդ թուով.

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ԴՊՐՈՑԱՑ ԴԻՐՔՆ ՈՒ ՇԷՆՔԸ

Մարդկանց մեծ մասը՝ երբոր տուն
չինել կուզեն՝ անոր յարմարութեանը
պարագաներուն չնայելով՝ կսունեն սը-
խալ ու ձգտաւոր կերպով իրենց հա-
մար անանկ մէկ բնակարան կը չինեն,
որ թէ իրենց և թէ իրենց զաւակնե-
րուն միայն ձգաս կը բերէ: Ասոր վը-

թոյլ չատ փլչերը կը խորհին և ամէ ամէն փլչերը կը կարծեն թէ ատ ալ խորհելու բան մը է. այլ մարդկանց ընդհանուր կարծիքը սա է թէ գործ ուզղ չինէ ու մէջը նատէ: Բայց բնական մը չինելու համար նախ և առաջ գիտնալու է թէ՝ ինչ բաներէ շարժանալու և ինչ բաներու ուշադրութիւն ընելու է. չատ ընտանեաց մէջ պատահած հիւանդութեանց ու վշոյ մէկ աղբիւրն ալ բնակարանի անյարմարութիւններն են, որոց վրայ խորհիլը սէրտ չեն սեպեր, որովհետև իրենց աչքին վնաս մը չերևնար. և իրօք ալ անկանոն ու անյաջող կերպով չինած տան մը վնասակար հետևանքը անմիջապէս չես տեսներ: Հապա միայն կը յիշենք խոնաւ տան մը իր մէջը բնակողներուն առողջութեան վրայ ունեցած ազդեցութիւնը, որ առջի ամիսը ու չատ անգամ առջի տարին տակաւին բան մը չզգացներ. Բայց և այնու ամենայնիւ խոնաւութեան թոյնը տակաւ առ տակաւ առողջութեան թելերը վատեցնելով՝ իր կործանիչ գործը սաստգութեամբ յառաջ կը տանի: Ասոր նման են և գէշ գոլորշի հանող բաները, լուսոյ ու օդի պակասութիւնը ևայլն, որ վարը բաւական մանրամասն յիշուած է:

Արդ՝ եթէ անկանոն կերպով չինուած տան մը՝ որ ընտանիքի մը մեծամեծ վնասներ կրնայ բերել, ապա ուրչափ առաւել հարկ ու պարտք է այն տեղն ու բնակարանը առողջութեան ամեն կոնդնայը յարմար չինել, ուր որ բոլոր ընտանեաց անդամներէն մէկ տեղ կը ժողովուին կը նատին, մանաւանդ ընտանեաց ամենամօտիկ անդամները, որ ամեն տեսակ հիւանդութեանց մեծ ընդունակութիւն ունեցողներն են. խօսքս ղըպրոցի ու անոր մէջ նատող մանկտեսոց վրայ է:

Պատանի է որ լուսաւոր ու յառաջադէմ ազգերը ատանկ կարևոր կէտերու արժանի եղած ուշադրութիւնը չեն գտնար. չկայ դասախօսութեան վերտերեալ չորագրուած միտքը ի չատէ կատարեալ գիրք մը, ուրան գլուխներէն մին ալ դպրոցի չինութեանը կերպին ու պարմանները վրայ չխօսի: Ահա այս կէտին կարևորութիւնը ու արժէքը հասկնալն է որ Բրուսիոյ դպրոցաց վերատեսուչներէն մին պատասխանէն ամէն քաղաք ու գիւղ հրամանագիր մը ղրկելով՝ դպրոցայ չինութեանցը վերաբերեալ հետևեալ կանոններն գրեր է: Եւ ոչ միայն դպրոցական կառավարութեանց հրամայած է որ այն կանոններով վարուին, այլ և բոլոր ճարտարապետաց. լրագրաց միջոցաւ ալ հրատարակեր են զանոնք ի տեղեկութիւն հասարակութեան:

Եթէ այսպիսի տեղեկութիւնները Գերմանիոյ հասարակութեան համար, ուր որ գիտութիւնը չատ տարածուած է, կարևոր և օգտակար կը դատուին, հապա ո՛րչափ առաւել կարևոր են մեզ համար որ տակաւին գիտութեան տաճարին դրան դրանը առջևները կը խարխափինք, և տգիտութեան և նախապաշարմանց մառախուղը արգելը կըլլայ մեզ ներս մտնելու: —

Դպրոցներու չէնքին վրայ խօսիլ ուղղը հարկաւ ամենէն առաջ անոնց տեղին կսկսի:

Որ որ դպրոցի չէնք մը պիտի չինուի՝ նայելու է որ տեղը ազատ, բայց ու հանգիստ ըլլայ ու կարելի եղածին չափ աշակերտաց տուներէն հաւասարապէս հեռու կամ անոնց մեծ մասին մօտ: Եթէ ուրիշ կերպ ընել հնարաւոր է, պէտք չէ բազմամարդ ու անցուդարձ փողոցներու քովը չինել դըպրոցը, նոյնպէս ալ դրացի տուներէ ու չէնքերէ խեղդուած ու ոչմուած ըլլալու չէ: Պօղ տալու չէ որ քովը ազատ արհեստանոց գտնուի, և գէշ հոտ ունեցող կամ օդը առողջութեան վնասակար գոլորշիօք ապականող գոր-

ծառաները մերժելու է. նմանապէս ալ այնպիսի դրացիները, որոնց արհեստը կրակավ է, որպէս զի գալրոյին անկէ այրելու վտանգ մը չհասնի: Ճիշդ այս պատճառաւ ալ թող տալու չէ որ գալրոյին քովը վառուն, թոնիր, նոյնպէս ալ խոտի կամ յարդի համբարներ դնուին, որոնք երբեմն իրենք իրենց կը բռնկին: Անձրեւներով կամ ուրիշ պատճառներով ափերն ու մօտ տեղերը եզող ջուրերն կամ առուներէրկն հեռանալու է, նոյնպէս ալ այն լիճերէն ու ճահիճներէն՝ ուր անասուններ կը լուան կամ թէ ուրիշ բաներ կը մաքրեն: Գալրոյին քովը աղբանոցներ ըլլալու չեն, նմանապէս ալ գերեզմանատուններէրկն հեռու ըլլալու է գալրոյը: Ախոռ կամ դոմ, անասնակալ ճեմիչներ գալրոյի չինութենէն կարելի եղածին չափ հեռու ըլլալու են, մանաւանդ վերչիններէրը գալրոյի չէնքին մէջ կամ անոր վրայ ծակած ըլլալու չեն:

Տեղը չոր ըլլալու է և չորցնելու ալ յարմար, անանկ որ անձրեւի ջրերը դիւրաւ կարենան քովերէրկն վազել: Գալրոյի չէնք մը ծառերով շրչապատուած ուռնոյ չուքերուն մէջ թաղուած ըլլալու չէ. մերժելու է ներանոյ հիւանդոցին տարօրինակը որ միշտ խոնաւ կըլլան: Արեգակին լոյսը ուղղակի գալրոյին մէջը մտնելու է, բայց եթէ ուրիշ կերպ ընելը անհնարին է, թող գոնէ խիտ գոյնով ներկուած չըլլայ այն պատը կամ առարկան՝ որուն արևը առաջ կը զարնէ:

Գալրոյին անմիջապէս կից ընդարձակ ու պարապ տեղ մը պէտք է որ տղաքը ազատ ժամանակին հոն հանգչին ու խաղան, բայց այս տեղը առնուկ դիրք մ'ունենալու է որ գալրոյի պատուհաններէրն ապեկ մը տեսնուի: Եթէ ստիպողական հարկ մը կայ որ գալրոյը անյարդարձ վայրի մը վրան չինուի, թող այս խաղալու պարապեզը վազոյին ու գալրոյին մէջը գտնուի:

Այս տեղը չատ անգամ ալ մարմնամարզութեան համար գործածելու կըգայ: Ազէկ կըլլայ որ գալրոյին չուրջը փայրիկ պարապներով պատած ըլլայ, և եթէ վարժարանին իրեն համար ալ պարտեզ մ'ունի գալրոյին քով, աւելի վտանգաւոր է որ ան ալ մեաներուն կից ըլլայ:

Գալրոյ տանող ճամբաները միշտ ազէկ վիճակի մէջ և չոր ըլլալու են, տեղ մը որ ափակոյ անհնարին է, ան տեղը գտնուող գալրոյին քովերը քարով յատակելը հարկաւոր է:

Գալրոյին պատերը խոնաւ ըլլալու չեն, քանզի խոնաւութեան մէջ օդը չի կրնար խաղալ. խոնաւութեան պատճառաւը պատերուն վրայ նստած գործարանաւոր նեխերը վատիլ կ'ըսկսին ու այնու կոպականեն օդը:

Թէպէտ և պատերու խոնաւութիւնը երբեմն ալ գործածուած նեխերէրկն յառաջ կուգայ, սակայն մեծաւ մասամբ չինութեան տեղին թոյլ ու չրուած ըլլալ կամ յարմար միջոցներով խոնաւութեան առջևը չառնելն է անոր պատճառը: Եթէ չոր տեղ մը չգըտնուի և հարկ է գալրոյը խոնաւ տեղ չինել, ան տեղը խրամներ փորելով՝ առաջ պէտք է տեղը չորցնել ու քարկիր հիմներն ու պատերը երկրէրկն բարձրացնել ու այնուհետև գալրոյին սենեակները չինել. բայց նոյն և առաջ հիմնոցը մէջ խոնաւութիւնը վեր չը բարձրացնող ու չտարածող խոտ նիւթերէ (որպէս է ասպակին, կուպրը և այլն) անջատող խոտ մը չինել տալ պէտք է, որովհետև չատ փիչ քարեր կան որ ծակոտիք չունենան ու խոնաւութիւնը չծծեն ու չտարածեն: Այս խոնաւութիւնը կամ ան երկրէրկն կը մտնէ պատին մէջ, որուն վրայ հիմը դրուած է, կամ անոր քովի հողէն որ պատին վրան կսթնած է. ուստի այս երկու կողմն ալ ապահովելը միջոց ներուն դիմելու է: Երկրէրկն ու հողէն վեր գալող այս խոնաւութիւնը, ուրկից պատերուն բորբոսումը յառաջ կուգ

պայ, արգիլելու համար բնաւր որ յիշուեցաւ, բաւական նիւթեր կան՝ զրոյցք հմուտ ու ուսեալ ճարտարապետները դիտեն և օրնայէ հիմունքը մէջ հոլչն սակաւիկ մը բարձր խառ մը դնելու է։ Մանաւանդ այս նպատակիս համար գանդուած մը կը շինեն կամարէ, կամ ապակի և կապարէ թիթեղ ալ կը գործածեն։ Յակ փակչն և կամ խոնաւութիւնը կրնայ կամ յիշեալ կերպով պատէն հեռու պահել կամ թէ, եթէ այն նիւթերը ուղղակայեայ պատին փակցնելը դժուար ըլլայ, զանոնք առնել ու անոնցմով քովի հողը գոցել։

Սակայն չոր տեղերն ալ այնքան է պատահական խոնաւութիւններէ պահպանել։ Անձրևի ջուրը տանը չորս կողմէն ալ ազատ և անարգել հոսելու համար՝ երկրին երեսը տունէն սկսեալ դէպի ամէն կողմը լիճնալու է. սար համար պէտք է որ տանը շուրջը պատին կից մէկ ու կէս կանգուն բնական կամ արհեստական քարէ սալայատակ մը չինել, որպէս զի տակերուն դարնուած անձրևները հոլչն չծծուին, այլ հեռու հոսին։ Նոյնպէս ալ տանիքէն վար իջած անձրևի կամ հալած ձիւնի ջուրը թոյլ տալու չէ որ չտիէ չհասկ վերէն վար վազի, այլ թիթեղէ խողովակներու մէջ առնելով՝ վերը յիշած քարայատակին մէջէն վազցնելու է, քանզի բարձրէն վարը թափուած ջուրը միշտ հողը ուսելով՝ կը փորէ և չինքին ձեռս կուտայ։

Դպրոցայ պատերուն խոնաւութեանը համար սենեակը նեբալն տախտակով կամ ալիւր որ և է նիւթով մածելը երբէք օգուտ չը բերէր, քանզի տակիայ խոնաւութիւնը միայն դէպ ի վեր կը գոցէ ու ոչ թէ կանհետացնէ. ուստի տունը ըստ առաջնոյն նորէն խոնաւ կըլլայ և բնակութեան անյարմար։

Այն խնդիրն ալ թէ դպրոցին չինքը ամբողջական քարաշէն ըլլալու է կամ կէս փայտ կէս քար և կամ թէ թէ բոլորովին փայտէ, չուտով կը լուծուի ներկոյ միջոցներուն համեմատ։ Տարակոյս չկայ որ իր դիմացկունութեամբն ու ներգործութեան ծախքին տակաւութեամբը և կամ կրակի վտանգէ աւտել ապահով ըլլալուն և եզանակայ փոխոխմանցը սենեակներու օդին չփոփոխուելուն պատճառաւ քարաշէնները կիսափայտ կամ բոլորովին փայտեայ չինքերէն նախատրաստելի են։ Կիսափայտ չինքը արտաքուստ եղած տեսակ տեսակ աղդեցութեանց ենթարկուած է. թէ ամառուան տարը և թէ ձմեռուան խոնաւութիւնն ու ցուրտը դիւրաւ կը թափանցեն բարակ պատերէն։ Յարութեանեան.

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԴՊՐՈՑԱՅ ՎՐԱՅ ՔԱՆԻ ՄԸ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆ

Դպրոցներու և անոնց վերաբերեալ նիւթերու վրայ շատուց ի վեր է որ կը խօսուի ու բաւական ալ շատ խօսքեր կըլլան մեր աղգին մէջ, բայց արդիւնք — ինչ։ Նախ յիշելու է թէ դպրոցով կամ ըստաւորութիւն ըսուած բանովը ինչ է որ կուզենք ըսել։ Բարոյական և մտաւոր այժ է ամէն ըստաւորութեան նպատակը։ Արդ՝ այն ուսումը կամ դպրոցը որ ինձի զօրութիւն չպիտի տայ, կամ իմ ունեցած բնական զօրութեանս ալ տկարանալուն կամ խափան կտրուելուն պատճառ պիտի ըլլայ, արդեօք աւելի ազկ չըլլա՞ր որ բնաւ չունենայի, աւելի ազկ չըլլա՞ր որ ես դիւ դիտութեանս մէջ մտայ քան թէ ունեցած դիւ զօրութենէս ալ զրկուիմ։ Մեծ սխալ է կարծել թէ գիտութիւնը ինքն ըստ ինքեան արժէք մ՚ունի։ Գիտութիւնը, այսինքն շատ բաներ իմանալը, շատ իրողութեանց տեղեակ ըլլալը, եթէ զուգաւորուած չէ արդարութեան և ճշմարտութեան հետ, աւելի վնասակար է քան թէ օգտա-

կար, քանզի չսրաչէար կը գործածուի։ Աչխարհքիս ամեն դարուն մէջ գտնուած են շատ դիտնական անձինք ու կան այժմ ալ շատեր, որոնք թէև շատ բան գիտեն, դարձեալ վատ մարդիկ են թէ նոյն իսկ իրենց անձին և թէ իրենց ազգին ու ընդհանուր մարդկութեան համար։ Սրիկայ դիտնականք, վատ ու անբարոյական փիլիսոփայք շատ եղած են և միշտ ալ կըլլան։ Ասոր երբեք թող չըկարծուի թէ լուսաւորութիւնը, կամ որ չատերը նոյնը կը սեպեն, յիշողութեամբ բան մը ըմբռնել ու մտքի մէջ պահելը ինքն ըստ ինքեան շատ օգտակար բան մ'է։ Այո, լուսաւորութիւնը շատ օգտակար և մարդուս համար անհրաժեշտ պիտոյք ու կենսական բան մ'է, երբ անիկայ ճշմարտութեան ու արդարութեան վրայ հիմնուած է։ Բաւական չէ միայն դպրոց ունենալը, տուն մը քարէ կամ փայտէ չինել, քանի մը տղայք մէջը նստարաններու վրան նըստեցնել ու մարդ մ'ալ գոլերնին կայնեցնել ու ատոր դպրոց ըսել. խեղճ մկկը չըսեր ու չըսուիր։ Ահա Լատգրաց պարտաւորութիւնն է ազգին աչքը բանալ այս կէտիս նըկատմամբ, մարդկանց մտքերն արթընցընել և, եթէ նեղգամիտ մարդիկներ կը խոչընդոտին ճնշդին ու տղայոց տէրերը՝ անոնց ճշմարիտ համրաներ ցուցուցանել. զեղծումներն ու զեղծիչները եւ լաւան հանել ու ժողովուրդը զգուշացընել։

Ի՞նչ պիտ կրնայ դպրոց մը տալ՝ երբ անոր մէջ անիրաւութիւն ու խարէութիւն կը տիրէ։ Այն անձինք որ իրենց ձեռնարկութեանը մէջ հարստանալ կուզեն, իրենց նպատակին հասնելու համար՝ սոխրուած են չինութիւնը առաւել արտարքուստ վայլուն ու աչքի ըմբնուող ցուցնել քան թէ ի ներքուստ ամուր ու արժանաւոր ընել. ստիպուած են անուններ, երևոյթներ ստեղծել՝ առանց անոնց կեանք ու հոգի տալու. կերթան վարժապետներ կը գտնան որ քիչ վարձով ուսուցչութիւն կընեն, բայց թէ այդ պարոններըը ինչ գիտեն ու ինչ կրնան տրվեցնել ու ինչպէս ու ինչ հոգով կը տրվեցնեն — իրենք ալ պիտի չէ անոնց։ Այդպէսներուն նպատակն է որ միայն դպրոցի մը երևոյթը ըլլայ, մէջը խոսափ, երթեւեկութիւն ըլլայ, և մանաւանդ աեղւոյս լուսդրաց մէջ ալ ուրչափ կարելի է դովափ։ Ասոնք չատ մեծ պեղծումներ ու սխալներ են։ Պէտք է որ դպրոցներուն նայուի. ինչ կը տրվեցուի մէջը՝ խնայուի. պէտք է իմանալ թէ ուսուցիչը յարմարութիւն ունի՞ն իրենց յանձնուած տղոյքն ու երիտասարդը դաստիարակելու, և ունին այն յատկութիւնքն ու գիտութիւնքը, որոնք մարդս ուսուցիչ կընեն։ Ով հոյրեր, դուք որ ձեր տղաքը ուրիշին կը յանձնէք, գիտե՞ք թէ ով են անոնք, կը ճանչնա՞ք ձեր զաւակներուն հովիւներն ու ուսուցիչները. չըլլայ թէ հովիւ կարծանիք գայլեր ըլլան։ Մ'րչամի մեծ յանցանք ու անները թուլութիւն ու պարտազանցութիւն է որ հոյր մը, մայր մը չիմանայ թէ իրեն զաւակին ի՞նչ կը տրվեցնեն և ի՞նչպէս կը կրթեն զանի։ Ծնողք իմանալու են թէ իրենց տղաքը ինչ տարվելու ու ինչ հոգով դաստիարակուելու են. Ծնողք պարզ ու որոշ գաղափար ունենալու են իրենց զաւակներուն տալիք ուղղութեանը վրայ։ Տղաքնիդ, ո՛վ Ծնողք, դպրոցներ կը գրկէք, որպէս զի լուսաւորուին, աղէկ ըլլան, ձեզի և իրենց օգտակար, բայց այդ փափաքնիդ պարտալը կելլայ, եթէ դուք որոշ կերպով չէք գիտեր թէ ինչ և ո՛րպիսի ուղղութիւն պիտի գրուի ձեր զաւակներուն։ Գիտնալու էք որ մարդս առ հասարակ ինչ որ կըլլայ ղըպրոցէն կախի ըլլալ. ուրեմն ինչ որ կուզէք որ ձեր զաւակները ըլլան՝ դուք ալ այն բանին վրայ գաղափար ունենալու էք։ Եթէ վարժապետները ի-

բենք բարի վարուց տէր անձինք են, բարի գաղափարներ ունին, տարակոյս չկայ որ իրենց յանձնուած մանկտիք ալ նոյն գաղափարներով ու վարքերով պիտի կրթեն. իրենց վարքն ու հաղորդակցութիւնը կատարեալ իրենց աշակերտներուն, աշակերտուհիներու, որ իրենց դաստիարակներուն ըսածին և ցոյց տուածին բարի կամ չար ըլլալը քննելու անկարող՝ իրենց ծնողքներուն ընտրութեան կը վստահին թէ դիրենք հարկաւ բարի մարդու մը յանձներ են, և կը ծրօրէն կառնեն ու իրենց կը սեպհականեն՝ մինչ որ ուսուցիչը անոնց կատաղի:

Որեմն տղայ մը ո՛ր գալոց և ո՛ր ուսուցչի խրկելու է՝ խորհիլ պէտք է: Եթէ մկրը կարգ որ իր զաւակը դրօրինակ վարուելոյ, զանիկայ կոչկակարին խրկելը սխալմունք մը կըլլայ, նոյնպէս ալ գիտութեան ու դաստիարակութեան մէջ: Ով որ կուզէ իր զաւակին վսահաբը գիտութեանց վրայօք տեղեկանալ՝ թող զանիկայ դիտութիւնը ատող ուսուցչի մը չխրկէ. և ով որ կուզէ որ իր տղան ծանրաբարոյ ըլլայ՝ թող թեթեւսոսի քովը չերկէ. իր տղան անբարեպաշտ կերպով մեծնալ ուզողը՝ զանիկայ անբարեպաշտի մը քովը, իսկ զանի բարի մարդ ընել ուզողը՝ բարեպաշտ ուսուցչի մը քովը խրկելու է:

Բայց այն ընկերութիւնքը կամ անձինքը որ գալոցներ ունին իրենց կառավարութեանցը նեղքեր, թող զանոնք ալկէ հոկեն ու խնդան թէ մկրը ինչ կըլլայ, Այսպէս ալ, ինքնար որ ծնողաց համար ըսուելու, որոշ կերպով խնդալու են թէ իրենց գալոցին նպատակը ի՞նչ է ու ի՞նչ հոգով կրթուելուն ուզուելու է հան: Եթէ ասանկ ընկերութիւնք կամ հոգաբարձութիւնք մը այն ատեն գիտութիւն կուզեն իրենց աշակերտներուն ուսանելէ, անանկ որ անոնց մտքերը ատանց որ և է կապակցութեան սրտին ու նեղքին մարդուն հետ, մկ չտեմարաններ ըլլան, թող իմանան որ ասիկայ միակողմանի ու սըխալ ճանչցուած ու եպերելի ընթացք մ'է. ընհակառակն պէտք է որ մանկտին թէ մտքը, թէ սիրտը մըշակել ու կրթել որ մարդը թերի, ուսոմի և անպիտան չըլլայ, այլ ամենուստեք մշակուած, ընկերականու թեան արժանաւոր անդամ մը ըլլալու պատրաստուի: Ուսոմի գալոցաց հոգաբարձութիւնք թող իրենց համար պարզեն առաջ թէ իրենց գալոցներովը մինչ նպատակի հասնիլ կուզեն, ու թէ իրենց միջոցներովը կարող են այն նպատակին հասնիլ, և այնուհետև գալոցի ձեռք զարնեն: Գալոց ունենալն առաւել հարկաւոր է գիտնալ թէ ինչո՛ր գալոց ունենալու է:

Որովհետև ազգ մը մինչ ընթացք պիտի ունենայ, խորհող ու աշխատասէր կամ թեթեւամիտ ու ծոյլ, վատ կամ քաջ, կեղծաւոր կամ անկեղծ, — ասոնք ամէնն ալ իր գալոցէն կախում ունին. ինչպէս որ գալոցդ է՝ ազգին ալ ազգդ է, որ իր մտաւոր սըռնունդը անկէ կստանայ: Այնոր համար է որ ամենայն ազգ որ գալոց չունի, գէկ չունեցող նաւի կը նմանի՝ որ իր դնալիք տեղը չգիտեր, այլ ալիքներէ ու գիպուածական հովերէ տատանեալ՝ վերջապէս տեղ մը կը հասնի կամ չի հասնիր՝ կընկղմի: Բայց այս ալ յայտնի է որ գէկը միմիայն ունենալու կամ թէ նաւը զարդարելու համար չէ, այլ անոր ուղղութիւն տալու համար: Գալոցին ընթացքին ուղղութիւն տալը խիստ կարեւոր կէտերէն մին է, և գալոց ունենալ կամ չունենալու հանգամանաւոր: Ինչպէս որ անձ մը իր կենաց մէջ պատահմամբ գիրք մը կը կարդայ, կամ մարդու մը խօսքը կը ըսէ, կամ ուրիշ անձի մը հետ առնչութիւն կունենայ, և այն գիրքը, կամ մարդը, կամ այն անձը ատոր վրայ անանկ մկ ազդեցութիւն կընէ որ բոլոր կենացը ընթացքը որոշ ու վճռաւորական գիծ մը կստանայ, այնպէս ասանկ է և գալոցը, ուր որ ազ-

դի մը տարտայ սերունդը ապրեցու-
թեան տակ պիտի մնայ ու ուզղու-
թիւն տանայ :

Չիմա ուղղութիւն տուողը ո՞վ է
կամ ո՞վ կրնայ դպրոցին ընթացքը ո-
րոշել :

Խօսքս դարձնելով՝ պիտի ըսեմ թէ
ազգը : Քանզի ինչ որ է ազգ մը՝
նոյնն է և անոր դպրոցը : Հարիւր
ծուռ ու սխալ կամ չիտակ ուղիներ դա-
ղափարներ ունեցող ազգ մը իրեն նը-
ման և իրեն գաղափարակից ուսուցիչը
կը գտնայ ու իր համոզմունքը տա-
ծուղ դպրոցներ կը հիմնէ և ուրիշ
կերպ չի կրնար ընել : Բարոյապէս հի-
ւանդ ազգ մը, բարոյապէս հիւանդ
դպրոց կը ծնի ու ան ալ իր կարգովը
դարձեալ հիւանդ ազգ մը կը ծնի . ու-
րեմն ոչ ուրեք ալ յաւտջադիմութիւն
դէպի լաւն չի՛ կրնար յուսացուիլ և
ազգ մը գաւառատո՛ւած կըլլայ ան-
վախճան շրջանի մը մէջ իյնալ : Այս
առանկ կը թուի, սակայն ուրիշ կէտ
մըն ալ նայելով՝ առանկ չէ : Այսպէս
մարդ մը դպրոցէն ելլելուն պէս՝ կը
մնայ աշխարհիս ընկերականութեան
ու գործնական կեանց դպրոցը : Հոս,
եթէ մարդս անհոգ է և կայր, իր դպ-
րոցին մէջ ստացած ընթացքէն չեզուիլ
չուզեր . բայց արատս ու բանկրուռը,
եթէ սխալ բաներ սորված է, զանոնք
իրաց և իրազութեանց հետ բազդատե-
լով՝ գիրքը կուզդէ ու կը բարեսրէ :
Այհա եթէ այս օրինակ իրենք գիրենք
կատարելագործել անձինք ըլլան ղբղ-
բայց վերակացուք կամ հոգաբարձուք,
ան առենը ազգ մը իր պէտին վը-
բայ դառնալու ու միշտ մէկ շրջանի
մէջ մնալու պատիժէն կազատի և յա-
ռաջ կը գնայ :

Ուսոյ դպրոցի մը հոգաբարձուք,
եթէ լաւ գիտնար ըլլալ կուզեն,
(և այս է իրենց պաշտօնը) պարտաւոր
են նախ և առաջ չիտակ ու վարձա-
ռութեամբ զատուած գաղափարներ ու
մանաւանդ համոզումներ առանալ,
դաստիարակութեան ու կրթութեան
գաչտին մէջ պատահած ու այժմ ալ
պատահող դէպքերուն տեղեկանալ,
օտար ազգայ թէ՛ հիներուն և թէ՛ նո-
րերուն դպրոցներուն վրայ չիտակ
տեղեկութիւնք ու տեղեկութիւնք ստա-
նալ, իրենց վիճակը անոնց հետ բաղ-
դատել ու միշտ դէպի լաւն ու կա-
տարեալը նկրտիլ : Այն առեն ազատ
կըլլան ամէն դերալ խաբերայ մարդիկ-
ներէ, ու ազգն ու ապագայ սերունդը
երջանիկ կըլլայ իր յառաջադիմու-
թեան ընթացքին մէջ :

1871 Մայիս 8 Ս. · Ս. ·

Խոսգիւղ

ԽԱԼԻՊԵԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ

Ազգը գիտութեամբ կամ անգի-
տութեամբ չաղքորթելը՝ անոր մըշ-
նամութիւն ընել է . բայց ամէն ան-
թիւ ազգը յաներաւ պարսաւելն ալ՝
անոր բարեկամութիւն ընել չէ : Ինչ-
պէս որ անհատ մը կարող է թե-
րութիւններ ունենալ՝ այնպէս ալ ազգ
մը, որ անհատներէ կազմեալ է : Ա-
կայն ազգի մը ընդհանրապէս այս ինչ
թերն թիւնը ունենալը ընաւ իրաւունք
չտար մեզ հետևցնել թէ ամէն մաս-
նաւոր խորհրդածց մէջ ալ նոյն թե-
րութիւնը յայտնած ըլլայ անպատճառ :
Ստրգարութիւնը և ճշմարտութիւնը կը
պահանջեն որ նախ մանաւանդ իրաւ-
թիւնը քննենք բոլոր իր պարագանե-
րովը, և տակս վճռենք թէ ազգը այս
ինչ գործին մէջ ալ իր այս ինչ թե-
րութիւնը յայտնած է :

Խաչիկեան Ոսումնարանը Ս.ԶԳ. Հոգևոր Տեսչութեան յանձնուելուն
առիթ Մ՛անդամին (Թ. 1590) մէջ
հետևեալ խօսքերը կը կարդանք. « . . .
ազգը զոյն (ուսումնարանը) հոգալու
կարող չըլլալով՝ Ոսկեայ Տէրութիւնը
տարեկան 11 հազար պատուն տալ

յանձն առած և վարժարանն ալ իր հակառակ տակ առած էր, այսու ամենայնիւ ոչ միայն ըստ արժանւոյն չէր հոգացուեր, այլ Տէրութեան հսկողութեան տակին ըլլալուն վրայ ալ դանդաղաներ առաջ եկած էին, վասն որոյ Տէրութիւնը թէպէտ հակառակութենէն ձեռք քաշած է, բայց տարեկան 11 հազար գարոյնն ալ կորած է։» Գործին հանգամանքը սեղեակ չեղողները Մանուկեանի խօսքէն պիտի հետեւցնեն թէ ազգը ոչ միայն ինք հոգ չէ տարեր իր ուսումնարանին, այլ և չէ թողեր որ դէմ Տէրութիւնը հոգ տանի անոր. տակի՝ այլ պիտի հետեւի անշուշտ թէ ամեր ազգը տանկ է, նանկ է» ևայլն ըստ կարգի։

Մենք որ Խալիլեան Ուսումնարանի ոչ թէ հիմնարկութեան, այլ հիմնարկութեան խորհուրդը յղացած օրէն դիտենք անոր պատմութիւնը, շատ կը ցաւինք որ այս գործին մէջ ալ յանցանքը ազգին կը տրուի, մանաւանդ Ուսումնասիրական ազգայնոց որ այսպիսի խնդիրներուս մէջ ընդհանրապէս կրաւորական թեր ունին միայն։ Այդ ուսումնարանի պատմութիւնը անշուշտ օր մը կը ցուցնէ թէ ո՛վ է յանձառորը, եթէ Պօղոս ազգ. թերթերուն մէջ ցարդ բան մը չէ հրատարակուած այդ մասին կամ հրատարակուածները մոռցուած են։ Բայց Մանդուկէ ինքն ալ բաւական տեղեկութիւն ունենալու է Խալիլեան Ուսումնարանին վրայ որ մինչև անգամ Տէրութեան 11 հազար գարոյնը վարժարանին կորելուն պատճառը գիտէ, թէ և Տէրութիւնը ինք բացատրութիւն մը չէ տուած այդ մասին։ Փափաքելի է որ Մանդուկէ ցուցնէ այն աղբիւրը, ուսկէ որ իր տեղեկութիւնը քաղած է, որպէս զի անոր պղտոր ըլլալը տեսնելով՝ իր ընթերցողներն ալ հասկնան թէ ազգը թէև յանցաւոր է, բայց այս անգամ իր յանցանքը առակ չապացուցկամ իր գործին հոգ չտանելուն մէջ չէր, այլ առած առակին հաշիւը պահանջելուն մէջ էր։ Իրաւ է որ մեր ազգը երբեմն շատ կենսական բաներու համար առակ կը խնայէ, մինչդեռ միւս կողմէն ապարդիւն ծախքերէ չփախչիր. բայց այսքան իրաւ է որ մեր ազգին ունեցած մեծ յանցանքն է, մանաւանդ իր Տասկաստան, տալ և տուածին համարը չը պահանջել, և դիմքը ազգասիրաբար կողոպտողներուն ազգասիրաբար ներողամիտ դրել։

Ցամաքակն է արդէն այդ կրթասիրական և կենսատուռ «առ ու մի բրնել» դրութենէն ազգը ղեկուցանել և անոր այդ դրութենէն ելնելու համար ըրած ճիգերուն զօրավիգ ըլլալ։ Ծոզ տալ ազգը, բայց ծոզ միանգամայն առածին համարը պահանջել. ծոզ Հայը իրրև Քրիստոնեայ կամ մարդ՝ իր անհատական և ընտանեկան յարաբերութեանց մէջ ներողամիտ հաշուով վարուի, բայց իրրև ազգ՝ ծոզ իր պաշտօնեաներուն յանձնառութիւնները կեղծ ազգասիրական ներողամտութեամբ չի քաջալերէ։

Ազգին շահերը իրենց անճոռ զոհող պաշտօնեից ներողամիտ ըլլալը ոչ միայն ազգասիրութիւն չէ, այլ և անհերքելի ապացուցութիւն և ծայրայեղ անիրաւութիւն է ծոզ ընդհանրապէս ազգին և ծոզ նոյն իսկ յանցաւոր պաշտօնեից իրենց նկատմամբ, որ իրենց չարաթեանց արգելք չգտնելով և չի խրատուելով՝ գնալ կերթան՝ ուրիշ կոպտականին։ —

Կըսենք ի վերջոյ. ցաւալի և շատ ցաւալի է որ Տանկաստանցի Հայ մը, որ իրրև ազգային խմբագիր շատ գիտնալու է իր եղբարց ազգայնութեան վիճակը ի Ռուսաստան, Խալիլեան Ուսումնարանի կրած վտիտութեան առթիւ այնպիսի խորհրդածութիւն մ՚ընէ, որ Սիպիրիոյ սառնամանիքին ուրիշ ցուրտ ըլլայ։

Սիրելի է մեզ հաստատել որ, եթէ Մանդուկէ գործին վրայ ոչ ճշդ եղած տեղեկութիւնն ունենար, այդպիսի ընթացք մը չէր բռներ։

Փաստեր չեղյաճնել և իրողութիւն մը չպղպղելը Ռուսիոյ դէմ պատերազմ յանգալ չէ, ինչպէս որ ինք կը կարծէ.

Յիրաւի Զօրաւորին դէմ անպատանի կերպով և ճամարտակօրէն ազդին իրաւունքը ևպլն պատրաստ չէ, այլ ընդհակառակն ձեռնակար է. բայց ի նպաստ Զօրաւորին ճշմարտութիւնը ազատազել և փաստերը եղծանելն ալ աւելի ձեռնակար է, և այդպիսի ընթացք բռնելն ալ հայկական դեր խաղալ է, զոր Մանդալէ գիտութեամբ կամ համզմամբ յանձն առած ըլլալ չկրնար, վասն զի ազատութեան և մեծահոգիութեան դէմ է այդ:

ՕՐԱԳԻՐ

Ձեր 420 թուոյն մէջ Պէչիկթաշլեան դրուած նամակ մը տեսանք, յորում «երիտասարդներէն մէկ քանին» մեր Պէչիկթաշլեան հալածուած ըլլալը հաստատէլէ և Սիմոն ազգին տուած պատասխանուս մէջի փաստերը հերքելէ՝ դիմել, «մեզ ինկած արժանավայել պատասխանը տալնիւ» կըսեն անանկնիկ անկեղծութեամբ մը: Կը գովենք իրենց անկեղծութիւնը, վասն զի յիրաւի «խաւարի մէջէն Սիմոն ազգներ «գոհատանող և պաշտպաղող անձանց «արժանավայել պատասխան մ'ել այդ «եղկելի պատասխանը:» Ա.դ «մէկ քանի երիտասարդը» կը ճանչնաք հարկաւ, Մեծապատիւ Խմբագիր. բայց կերևի թէ մեր «հակառակորդնիս ինչ կարգի մարդ ալ ըլլայ՝ հետը կը խօսինք» խօսքերէն հետևցուցեր էք թէ անուններն նամակին տակ դնելը աւելորդ է: Սխալեր էք. եթէ մենք զէմերնիս ելլողին հետ կը խօսինք — նըպատասխնիս իրեն հետ խօսիլ չէ, այլ հասարակութեան, նպատակնիս գինքը ճանչնալ չէ, այլ գինքը կամ գիրենք հասարակութեան ճանչցնել է: Եթէ «երիտասարդներէն մէկ քանիին» նըպատակը միայն «անձնուէր և ազգասէր Սիմոն էֆէնտին կեանքին ոճրնախրմութեան և բարեգործութեան սիրայօդ հղիան» ըլլար, գիրենք բնաւ երբէք չէինք գիտեր. բայց որովհետև «իրենց արժանավայել պատասխանին մէջ «իրենց վարպետան տղ» դերասանցնելու չափ տաբկնութիւն կը ցուցնեն, սկսաք է որ այդ տարիքնի անձինքն ալ ճանչցուին հասարակութենէն. ուստի կը խնդրեմ որ նախագրեալ անունները անմիջապէս հրատարակէք. եթէ ոչ — նամակին վրայ գտնուելնիդ պատասխանատու ըլլալնիդ կը ճանչնամ:

1871 ապրիլ 12

ՅԱՆԿ ՆԻՒԹՈՑ

	Երես
Ա.պդ	1
Գեր. Ն. Եպիսկոպոս Վարժապետեան Նորոգոհ Խնամակալութեան Վարժարանիս .	1
Վերաքննութիւն Սահմանադրութեան	2
Միքայէլ Նալբանտեան . . .	5
Դպրոցայ գիրքն ու չինքը . .	8
Դպրոցայ վրայ քանի մը խորհրդածութիւնք	11
Խաչիկեան ուսումնասան . .	14
Օրագիր	16

ՏՆՕՐԷՆ Հ. ԻՓԷՔՃԵԱՆ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐԱՋԱԼ ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ ԵՒ ՅԱՒՆԱՆԱՐԵԱՆ

Ի ԽԱՍՊԻՒՂ Ա. ՊՕԼՍՈՑ